
NAČINI PREVAJANJA FRANCOSKIH GLAGOLOV IZ SPREMNIH STAVKOV PREMEGA GOVORA V TREH SLOVENSKIH PREVODIH FLAUBERTOVE *MADAME BOVARY*

Članek prinaša kontrastivno-komparativno analizo prevodov francoskih glagolov rekanja in drugih vrst glagolov iz spremnih stavkov premega govora v treh izbranih slovenskih prevodih Flaubertove *Madame Bovary*. Raziskava temelji na lastnoročno izdelanem korpusu in prihaja do sklepa, da je merilo prevodne dejavnosti Suzane Koncut, avtorice najsodobnejšega prevoda, predvsem izvornik, prevoda Vladimirja Levstika pa sta v tem pogledu svobodnejša. Posledica različnih prevajalskih pristopov (tj. zvestobe oz. svobode v odnosu do izvornika) je drugačen rezultat oz. končni izdelek, kar je razvidno tudi iz obravnavanih slovenskih prevodov *Madame Bovary*.

1 Uvod¹

Predmet obravnave so glagoli, ki nastopajo v spremnih stavkih premega govora. Zaradi opaznega pomanjkanja slovničnih oz. jezikovnih raziskav med slovenščino in francoščino, med drugim tudi na ravni prevajanja,² smo se izbrano temo odločili predstaviti s prevajalskega stališča. Raziskava temelji na korpusu, v katerega so vključeni primeri iz francoskega romana *Madame Bovary* Gustava Flauberta in njihove prevodne rešitve iz treh slovenskih prevodov, to je prevodov Vladimirja Levstika iz let 1915 in 1964³ ter najsodobnejšega prevoda iz leta 1998, ki ga je izdelala Suzana Koncut.

Namen prispevka je primerjava prevodov s stališča rabe glagolov v spremnih stavkih premega govora, ugotavljanje pristopov posameznih prevajalcev in premikov

¹ Prispevek je prirejen po avtoričinem diplomskem delu (Mezeg 2005), ki je nastalo pod mentorstvom izr. prof. dr. Mojce Schlamberger Brezar.

² Avtorica prispevka to ugotavlja na podlagi števila francosko-slovenskih raziskav, navedenih v sistemu *Cobiss*.

³ Prevod iz leta 1915 je prvi slovenski prevod *Madame Bovary*, prevod iz leta 1964 pa prvi ponatis zadnjega, to je tretjega Levstikovega prevoda iz leta 1953, ki ga je prevajalec označil z naslednjimi besedami: »Prevod je nov, jezikovna oblika za moj občutek neoporečna, slovenska; ko sem prebiral strojepis, preden je šel v tiskarno, si nisem želel, da bi držal v roki izvornik.« (Levstik 1953: 137.) Za nadaljnje primerjave Levstikovih prevodov in ponatisov s stališča glagolov iz spremnih stavkov premega govora glej Mezeg 2005: 7–9.

(Catfordov izraz), do katerih je prišlo v procesu prevajanja. Analiziranje prevodov tako specifičnega jezikovnega pojava, kot so glagoli iz spremnih stavkov premege govora, sproži eno od večnih dihotomij v prevodoslovju, to je vprašanje zvestobe oz. svobode v odnosu do izvirnika. Pri leksikalnem prevajanju (Catford 1965: 71) je besedišče izhodiščnega jezika nadomeščeno z ekvivalentnim besediščem ciljnega jezika; v naši raziskavi tak prevod imenujemo *zvesti prevod*, prevod, ki se semantično ali kako drugače (npr. slogovno, strukturno) oddalji od izvirnika, pa *svobodnejši prevod*. Pojem zvestobe povezujemo z direktnim prevajanjem (Newmark 2000), čeprav se v teoriji prevajanja uporabljajo tudi številni drugi termini. V našem primeru to pomeni, da je posamezen francoski glagol preveden s predvidljivo oz. pomensko najbližjo prevodno ustreznico (npr. prevod glagola *dire* s slovenskim *reči*). Postopki, ki vplivajo na svobodnejše prevode, se bodo pokazali tekom raziskave. S kontrastivno analizo, ki zaradi izbrane tematike v tej raziskavi nujno poteka na besedni ravni, čeprav bodo vsakokrat upoštewane tudi besedilne razsežnosti, želimo torej ugotoviti, ali sta omenjena prevajalca francoske glagole in strukture premege govora prevajala zvesto izvorniku oz. ali sta se odločila za svobodnejši pristop, in pokazati, kakšen je v primeru posameznega pristopa rezultat oz. končni izdelek.

2 Temeljni jezikoslovni pojmi raziskave

Premi govor je ena od oblik poročanega govora, »pri kateri se besedilo prvotnega govornega dogodka ohranja nedotaknjeno (imenujemo ga dobesedni navedek, v pisavi pa se navaja med narekovaji), dodan pa mu je spremni stavek (včasih v primernem sobesedilu ta izpuščen),⁴ večinoma z glagolom rekanja ali mišljenja kot povedkom, npr.: *Mislil si je: 'Jim že še pokažem!'*« (Toporišič 1992: 213.) Zanj je značilno, da »poročevalec posodi svoj glas prvotnemu govorcu in pove (ali napiše), kaj je slednji povedal ter tako sprejme njegovo gledišče. Premi govor nekako ni govor poročevalca, temveč govor osebe, o kateri se poroča« (Coulmas 1986: 2), v književnih besedilih torej nastopajoče književne osebe. Ta govor je sicer plod pisateljeve domišljije, vendar podan tako, kot bi bila književna oseba resnično prvotni tvorec. Prek premege govora bralec spoznava razvoj zgodbe in osebe, ki v njej nastopajo, zato »/je p/remo poročanje v umetnostnih besedilih eno temeljnih sredstev stilizacije književnih oseb in ustvarjanja iluzije resničnosti« (Križaj-Ortar 1997: 157).

2.1 Spremni stavek

»Največja značilnost premege govora so spremni stavki: v njih ima osrednji položaj glagol (ali kateri drug izraz) rekanja ali mišljenja, npr. *reči, povedati, obljubiti, vprašati, – misliti si* ipd. Tak glagol je lahko tudi izpuščen, tako da se v spremnem stavku navajajo samo druge, važnejše okoliščine (prim. *Marjeta jo je slišala in spodbudila: 'Le pojdi, le, Barbara.'* – izpuščeno z *besedami* ali *rekoč*).« (Toporišič 2000: 655.) V tem primeru govorimo o *nerekanjskem spremnem stavku*, »ki nam sporoča spremne

⁴ Dramski diskurz praviloma ne potrebuje spremnih stavkov, temveč kvečjemu didaskalije in osnovno dramsko pisno strukturiranost po izmenjavah govorečih oseb. Deloma se v strnjenih pasajah premege govora tudi v prozi spremni stavki lahko popolnoma opuščajo (naša opomba).

okolščine (sotvarje) glagola rekanja ali mišljenja.« (707.) »V spremnem stavku se v veliki meri podaja to, kar je bilo v prvotnem govoru podano z govornim položajem (sotvarjem), povedano s posebnim tonom, poudarkom ipd. (prim. /.../ *Skoraj malo jezna /jo je Barbara zavrnila z besedami: 'Ti, Marjeta, nikar me ne priganjaj, saj grem sama.'*)» (655.) Spremni stavek torej »pojasnjuje, kako je kdo govoril, pisal, mislil; kako je to storil ipd.« (Žagar 2001: 138), v okviru premege govora pa zaseda tri različna mesta, in sicer lahko stoji pred dobesednim navedkom, sredi njega ali za njim. To velja tudi za francoščino (Grevisse 1993; Riegel, Pellat in Rioul 1999; Rosier 1998; Tuomarla 2000).⁵

2.1.1 Klasifikacija glagolov rekanja

Kot smo že omenili, imajo v spremnih stavkih osrednji položaj glagoli rekanja in druge vrste glagolov. Z njihovim razvrščanjem so se ukvarjali številni jezikoslovci. Med slovenskimi je treba posebej omeniti Toporišiča (npr. 1992 in 2000), Križaj-Ortar (1997) in Kunst Gnamuš (1983), med angleškimi Thompsona (1994), francoske glagole pa so med drugim razvrščali Larochette,⁶ Fónagy (1986) in Maingueneau (1991). Posameznih klasifikacij zaradi njihovega obsega in ponavljanja nekaterih kategorij ne bomo navajali, bodo pa v nadaljevanju nakazane, saj smo pri pripravi klasifikacije za potrebe naše raziskave izhajali iz že obstoječih, še posebej iz nekaterih slovenskih in Thompsonove. Pri uvrščanju posameznih skupin glagolov v klasifikacijo smo izhajali iz primerov glagolov iz našega gradiva. Ločimo torej naslednje skupine glagolov:

1. **Splošni glagol rekanja: reči** (v fr. *dire, faire*).
2. **Glagoli rekanja, ki izražajo sporočilni namen:** zatrjevanje: *povedati, izjaviti, zatrditi*; spraševanje: *vprašati, poizvedeti*; velevanje: *ukazati, zahtevati, prositi, prepovedati*; obljubljanje: *obljubiti* (Kunst Gnamuš 1983: 151).⁷ Francoska primera: *demander, parler*.
3. **Glagoli rekanja, ki izražajo navezavo posameznega govornega dejanja na predhodno govorno dejanje:**⁸ npr. *dodati, odgovoriti, odvrniti, nadaljevati, ponoviti* (v fr. *ajouter, répéter, répliquer, répondre, reprendre* idr.).
4. **Glagoli rekanja, ki izražajo način govorjenja:** *cviliti, kričati, mrmrati, rjoveti, šepetati, vzklikniti* itn. (v fr. *balbutier, chuchoter, crier, murmurer* ipd.).
5. **Glagoli mišljenja:** npr. *meniti, misliti* (v fr. *juger, penser* idr.).
6. **Glagoli avtokomunikacije:**⁹ npr. *reči si, vprašati se* (v fr. *se demander, se dire* idr.).

⁵ Podroben pregled francoske terminologije za poimenovanje spremnih stavkov glede na mesto, ki ga zasedajo v okviru premege govora, je prikazan v Mezeg 2005: 21–23.

⁶ Glej Rosier 1998: 204.

⁷ Navedeni so še glagoli za čustveno izražanje: *vzklikniti, čuditi se, zavpiti, sikniti*, ki jih mi uvrščamo med glagole, ki izražajo način govorjenja, glagol *čuditi se* pa dojemamo tudi kot glagol spremljevalne dejavnosti.

⁸ Povzeto po Thompsonu (1994: 46–47), Kunst Gnamuš (1983: 157) in Križaj-Ortar (1997: 98–99).

⁹ Ta izraz (*verbes d'auto-communication*) je vpeljal A. Banfield (*Le style narratif et la grammaire des discours direct et indirect*, opomba 14, str. 224), v slovenščini pa bi tovrstne glagole lahko poimenovali tudi z izrazom *glagoli, ki nakazujejo monološki govor*.

- 7. Glagoli spremljevalne dejavnosti:**¹⁰ *hihitati se, jokati, pačiti se, stokati* itn. (v fr. *minauder, sangloter, soupirer* ipd.).
- 8. Glagoli rekanja, ki so vezani na vidni/slušni prenosnik:** *brati, peti* (v fr. *chanter, lire*).
- 9. Glagoli, ki so vezani na pisni prenosnik:** *pisati* (v fr. *composer, écrire* ipd.).

2.1.2 Klasifikacija spremnih stavkov

Kot že rečeno, želimo v raziskavi preveriti, kako so francoski glagoli iz spremnih stavkov premege govora iz izbranega gradiva prevedeni v slovenščino in kateri dejavniki so vplivali na posamezne prevode. Glede na to, da so ti glagoli sestavina spremnega stavka, predvidevamo, da bodo na prevode pomembno vplivali prav posamezni elementi spremnega stavka, v katerem je podano sotvarje prvotnega govornega dogodka, zato za potrebe naše raziskave uvajamo naslednje vrste spremnih stavkov:

1. Spremnega stavka ni:

O tem pojavu govorimo, kadar poved premege govora sestoji samo iz dobesednega navedka.¹¹

Primer: »*Kakšen lep dan!*«

2. Enostavni spremni stavek:

Njegov sestavni del je samo glagol rekanja ali mišljenja v vlogi povedka, zraven pa navadno stoji osebek ali osebni zaimek,¹² ki prinaša informacijo o tvorcu besedila prvotnega govornega dogodka.

Primer: »*Kakšen lep dan,« je rekla.*

3. Razširjeni spremni stavek:

V takšnem spremnem stavku so poleg glagola rekanja/mišljenja izražene tudi spremne okoliščine govornega dejanja, ki na primer prinašajo informacije o krajevnih in časovnih okoliščinah govornega dejanja, spremljevalnih dejavnostih govornega dejanja in načinu govorjenja (slednji značilnosti sta izraženi v obliki deležja, predložne zveze, prislova itn.).

Primer: *Nato je z neprijaznim glasom vprašal: »Še nisi dokončala naloge?«*

4. Spremni stavek z glagolom spremljevalne dejavnosti:

Glagol rekanja/mišljenja je izpuščen, uporabljen pa glagol spremljevalne dejavnosti, ki izraža obgovorno dejavnost (obrazni/telesni gibi) ali duševno stanje tvorca besedila prvotnega govornega dogodka.

Primer: »*Joj, kako se ta pot vleče,« je vsa naveličana sopihala planinka.*

¹⁰ Po Dularju 1982.

¹¹ Ničte realizacije spremnih stavkov v prispevku ne bomo obravnavali, saj zaradi izpusta glagola rekanja za našo raziskavo niso zanimivi, kljub temu pa naj kot zanimivost navedemo, da je od 1296 primerov premege govora, kolikor smo jih zbrali v francoskem izvorniku, kar 320 (tj. 25 %) takih, ki nimajo spremnega stavka. Prevajalca sta v tem pogledu večinoma ostala zvesta izvorniku, saj spremnih stavkov nista dodajala.

¹² Predvsem v francoščini, npr. *dit-il*; v slovenščini je v takšnih primerih osebni zaimek navadno »glasovno neizražen, vendar iz skladenskega vplivanja očitno razviden« (Toporišič 1992: 145).

5. Spremni stavek z izpuščenim glagolom rekanja:

S tem izrazom poimenujemo stavek, v katerem je eksplicitno izraženo sotvarje govornega dejanja, glagol rekanja ali kateri koli drug glagol pa izrazno izpuščen, vendar iz sobesedila jasno razviden.

Primer: *Nato pa z neprijaznim glasom:* »*Še nisi dokončala naloge?*«

3 Analiza korpusa in pregled rezultatov

V korpus¹³ smo uvrstili 236 primerov premega govora, ki reprezentativno odsevajo rabo glagolov v izbranem francoskem izvorniku in so glede na posamezne prevode najbolj zanimivi za našo obravnavo.¹⁴ Analizirali jih bomo v okviru spremnih stavkov, ki smo jih nakazali v teoretičnem delu, in predstavili najpomembnejše izsledke. Zanima nas predvsem to, v kolikšni meri je v izbranih prevodih prisotno direktno prevajanje glagolov in kolikšen vpliv ima na izbiro posameznih prevodnih rešitev sobesedilo.

3.1 Enostavni spremni stavek

V korpusu je zbranih nekaj manj kot 100 tovrstnih primerov francoskih spremnih stavkov. V njih najbolj izstopa raba nevtralnih glagolov *dire* in *faire*, sledijo pa jima glagoli, ki izražajo navezavo na predhodno govorno dejanje (npr. *répliquer*, *répondre*, *repandre*), glagoli, ki izražajo sporočilni namen (predvsem *demander*), glagoli, ki izražajo način govorjenja (npr. *balbutier*, *crier*), glagoli avtokomunikacije (npr. *se demander*, *se dire*), nekaj pa je tudi glagolov mišljenja (npr. *penser*, *songer*). Glede na to, da v tovrstnih spremnih stavkih niso izražene spremne okoliščine govornega dejanja, nas zanima, ali so glagoli prevedeni s predvidljivo prevodno ustreznico (npr. *dire* → *reči*) ali pa so na njihov prevod vplivali drugi dejavniki, in če, kateri. Pred pregledom rezultatov si oglejmo konkreten primer iz korpusa:

Izvirnik: *Elle se tourne vers lui avec un sanglot.*

– *Oh ! vous êtes bon ! dit-elle.* (167.)

P1915: *Obrnila se je k njemu in zaihtela:*

»*Oh, kako ste dobri!*« (146.)

P1964: *Obrnila se je k njemu in zaihtela:*

»*Oh, kako ste dobri!*« (177.)

P1998: *Hlipaje se je obrnila k njemu.*

– *Oh! Kako ljubeznivi ste! je rekla.* (159.)

¹³ Celoten korpus je prikazan v Mezeg 2005: 135–157.

¹⁴ Kot že rečeno, smo na 338 straneh francoskega izvornika našli 1296 primerov premega govora, ki smo jih izpisali po vrstnem redu. Izločili smo vse primere premega govora, ki niso vključevali spremnega stavka, ostale primere pa smo razvrstili po skupinah glede na vrste spremnih stavkov, ki smo jih navedli pod točko 2.1.2, in sicer zaradi manjše zastopanosti nekaterih kategorij (tj. spremnih stavkov z glagolom spremljevalne dejavnosti in spremnih stavkov z izpuščenim glagolom rekanja), ki bi po naključnem izboru primerov (npr. vsak četrti primer) izpadli iz obravnave in ne bi tvorili dovolj velikega vzorca za kakršno koli analizo in izpeljavo zaključkov. Znotraj posameznih skupin spremnih stavkov smo nato naredili selekcijo glede na vrsto in zastopanost posameznih glagolov oz. struktur, tako da smo dobili reprezentativen vzorec primerov, ki sestavljajo omenjeni korpus.

Kot vidimo, dobesedni navedek spremljata dva spremna stavka: v tistem pred njim so poudarjene spremne okoliščine govornega dejanja, izražene z glagolom spremljevalne dejavnosti *se tourner* (*obrniti se*) in samostalniško predložno zvezo (*avec un sanglot*), ki poleg obgovorne dejavnosti posledično izraža tudi način govora, drugi spremni stavek pa je po naši opredelitvi enostaven, saj sestoji samo iz nevtralnega glagola *dire* in osebnega zaimka *elle*. V Levstikovih prevodih pride do združitve spremnih stavkov: glagol *dire* je »premaknjen« v prvi spremni stavek in s samostalniško predložno zvezo *avec un sanglot* tvori nov glagol (*dire + avec un sanglot* → *zaihteti*). Posledica tega postopka je, da se prevoda strukturno oddaljita od izvirnika in sta tako svobodnejša v odnosu do njega. V prevodu iz leta 1998 je samostalniška predložna zveza izražena z deležjem na -é, kar je edini vidni premik, sicer pa je prevod v vseh pogledih zvest izvorniku, saj sta ohranjena oba spremna stavka, govorno dejanje pa je tako kot v izvorniku izraženo z nevtralnim glagolom oz. slovarsko ustreznico glagola *dire*.

Zgornji primer je zaradi dveh stavkov, ki spremljata dobesedni navedek, res nekoliko specifičen, vendar po prevajalskih strategijah sodeč močno primerljiv z ostalimi primeri, kar kažejo tudi rezultati analize prevodov glagolov iz zbranih spremnih stavkov, ki so predstavljeni v spodnji preglednici:¹⁵

<i>Prevajalske strategije/vplivi na prevod</i>	<i>Prevod iz leta 1915</i>	<i>Prevod iz leta 1964</i>	<i>Prevod iz leta 1998</i>
1. direktno prevajanje	51 %	45 %	79 %
2. vpliv skladijskega naklona DN	6 %	7 %	3 %
3. vpliv drugih elementov DN	28 %	29 %	10 %
4. širše sobesedilo	8 %	12 %	2 %
5. izpust spremnega stavka/glagola rekanja	7 %	7 %	6 %
skupaj	100 %	100 %	100 %

Preglednica 1: Načini prevajanja glagolov rekanja iz enostavnih spremnih stavkov in vpliv posameznih elementov.

Kot vidimo, je v najsodobnejšem prevodu skoraj 80 % glagolov rekanja prevedenih direktno, to je s predvidljivo ustreznico, na izbiro katere sobesedilo nima nikakršnega vpliva. Če izvzamemo te prevode in delež izpuščenih spremnih stavkov oz. glagolov rekanja, ostane zelo nizek odstotek glagolov, na izbiro katerih pa so vplivali posamezni elementi sobesedila. Levstikova prevoda, med katerima kljub večji časovni oddaljenosti ni opaziti večjih razlik oz. odstopanj, sta glede izbire prevodnih ustreznice precej drugačna v primerjavi z najsodobnejšim prevodom. Približno polovica glagolov

¹⁵ *Legenda:* DN – dobesedni navedek. Kratka ponazoritev nekaterih kategorij:

2. Vpliv skladijskega naklona DN na prevod je viden v primeru, ko je DN izvirnika v vprašalnem naklonu, v spremnem stavku pa sta rabljena glagola *dire* ali *faire*. V takšni situaciji Levstik nevtralni glagol pogosto nadomesti z glagolom prašati/vprašati (na kar torej vpliva skladijski naklon), s čimer se podvoji tudi sporočilni namen. V redkih primerih iz našega korpusa na prevod vpliva še vzklíčnost. Podrobnejša razlaga s konkretnimi primeri je podana v Mezeg 2005: 19–20; 30–31; 59–64.

3. Vpliv drugih elementov DN: v našem korpusu na prevajanje glagolov vplivajo DN, ki sestojijo iz členka, medmeta ali prislova; namen tvorca besedila prvotnega govornega dogodka, razviden iz DN; in način govora, razviden iz DN (prav tam: 64–67.)

4. Širše sobesedilo: prav tam: 67–69. V to kategorijo smo, na primer, uvrstili zgoraj predstavljeni primer.

v obeh besedilih je sicer prevedena direktno, veliko večji pa je delež glagolov, s katerimi je Levstik dodatno poudaril sotvarje govornega dejanja, način govora in duševno stanje govorečih. Najstarejša prevoda se semantično gledano torej oddaljita od izvirnika, prevod iz leta 1998 pa tekom celotnega besedila praviloma kaže zvesto ohranjanje ene prevodne rešitve za posamezen francoski glagol (npr. *reči za dire*) in s tem prevajalkino težnjo po doseganju semantične ekvivalence z glagoli, ki jih je Flaubert uporabil v izvirnem besedilu.

3.2 Razširjeni spremni stavek

Glavna razlika med enostavnimi in razširjenimi spremnimi stavki je ta, da slednji vsebujejo podatke o spremnih okoliščinah govornega dejanja. V korpusu je zbranih približno 100 tovrstnih primerov, zato bodo rezultati primerljivi tudi s tistimi, ki jih je prinesla analiza enostavnih spremnih stavkov. Primeri spremnih stavkov iz korpusa vsebujejo raznolike glagole rekanja; zaradi reprezentativnosti smo vanj uvrstili po nekaj glagolov iz vsake od devetih skupin glagolov, največ pa je seveda primerov, v katerih sta rabljena glagola *dire* in *faire*, ki sta zaradi svoje nevtralnosti za našo raziskavo še posebej zanimiva. Rezultati analize so tudi tokrat predstavljeni v preglednici:¹⁶

<i>Prevajalske strategije/vplivi na prevod</i>	<i>Prevod iz leta 1915</i>	<i>Prevod iz leta 1964</i>	<i>Prevod iz leta 1998</i>
1. direktno prevajanje	39 %	32 %	57 %
2. vpliv skladenjskega naklona DN	13 %	14 %	6 %
3. vpliv drugih elementov DN	12 %	12 %	6 %
4. vpliv elementov spremnega stavka	22 %	24 %	15 %
5. vpliv širšega sobesedila	14 %	18 %	14 %
6. izpust spremnega stavka/glagola rekanja	0 %	0 %	2 %
skupaj	100 %	100 %	100 %

Preglednica 2: Načini prevajanja glagolov rekanja iz razširjenih spremnih stavkov in vpliv posameznih elementov.

Kljub raznovrstnim dejavnikom, ki bi lahko vplivali na izbiro slovenskih glagolov rekanja (elementi dobesednega navedka, sobesedilo), predvsem pa dejstvu, da razširjeni spremni stavek navadno vsebuje vsaj kakšno spremno okoliščino govornega dejanja, je direktno prevajanje francoskih glagolov še vedno precej vidno, predvsem v prevodu iz leta 1998. Analiza kaže, da so v slovenščino tako večinoma prevedeni francoski glagoli, ki izražajo način govorjenja (npr. *s'écrier* → *vzklikniti*; *murmurer* → *mrmrati* ipd.), glagoli mišljenja (npr. *penser* → *pomisлити*), pogosto tudi glagoli, ki izražajo navezavo na predhodno govorno dejanje (*continuer* → *nadaljevati*; *répéter* → *ponoviti* ipd.), od glagolov, ki izražajo sporočilni namen, pa predvsem *demander* (*prašati/vprašati*). Nas seveda najbolj zanima, kako sta bila v slovenščino prevedena

¹⁶ 4. Vpliv elementov spremnega stavka: nebesedni spremljevalci govornega dejanja (telesni gibi, obrazna mimika, duševno stanje govorečega); način govora, izražen v obliki deležja ali prislova ob nevtralnem glagolu rekanja. Za ostale kategorije glej **opombo 15** in Mezeg 2005: 31–32, 77–86.

glagola *dire* in *faire*, s katerima »n/akažemo, da poročamo, kar je nekdo povedal, in da ne želimo dodati nobene informacije o govornem namenu ali načinu govora« (Thompson 1994: 34). Ker takšne glagole v razširjenih spremnih stavkih pogosto spremljajo podatki o spremljevalnih dejavnostih govornega dejanja, izraženi v obliki deležja, predložne zveze, prislova idr. (npr. *dire à voix basse*), se zaradi njihove nevtralnosti pomen spremljevalne dejavnosti lahko zlije z nevtralnimi glagolom in vpliva na nastanek novega glagola (npr. *zašepetati*) ali pa se zveza glagola rekanja in npr. deležja/prislova/predložne zveze iz izvirmika ohrani tudi v prevodu (npr. *tiho reči*).

Analiza spremnih stavkov z glagolom *faire* je pokazala, da so na izbiro njegove prevodne ustreznice v vseh treh prevodih najpogosteje vplivali podatki o nebesednih spremljevalcih govornega dejanja (npr. telesni gibi, izraženi v obliki deležja ali samostalniške predložne zveze) in glasovni oblikovanosti besedila, pomembno oz. v veliki meri pa tudi sobesedilo, skladijski naklon in drugi elementi dobesednega navedka (npr. medmeti, prislovi, členki, sporočilni namen, ponavljanje stavkov dobesednega navedka ipd.). Primerov, ko je bil glagol *faire* v slovenščino preveden z nevtralnimi glagolom *reči/dejati*, je v vseh treh prevodih le peščica.¹⁷

- Izvirnik: – *Chut ! chut ! fit Emma en désignant au doigt l'apothicaire.* (178.)
P1915: »Pst! Pst!« *je dejala Ema, kažoč s prstom na lekarnarja.* (158.)
P1964: »Pst! Pst!« *je rekla Ema in s prstom pokazala lekarnarja.* (187.)
P1998: – *Pst! Pst! je šepnila Emma, kažoč na apotekarja.* (171.)

Rezultati analize prevodov glagola *dire* se od glagola *faire* razlikujejo prav na ravni direktnega prevajanja. Od 42 primerov razširjenih spremnih stavkov z glagolom *dire* v vlogi povedka, kolikor smo jih uvrstili v korpus, je bilo v prevodu iz leta 1915 nekaj manj kot 40 % vseh primerov tega glagola prevedenih z njegovim osnovnim oz. najbolj razširjenim slovenskim pomenom (*dejati/reči*),¹⁸ v prevodu iz leta 1964 30 %, v naj sodobnejšem pa skoraj 70 %. Od dejavnikov, ki so vplivali na rabo kakšne druge in ne direktne ustreznice, v vseh treh prevodih izstopa vpliv spremnih okoliščin govornega dejanja (v naj sodobnejšem prevodu je sicer manjši kot pri Levstiku), približno enak je vpliv sobesedila (npr. navezovanje na predhodno besedilo oz. govorne dogodke, namen in ton izrečenega, razvidna iz širšega sobesedila). Poleg tega je v Levstikovih prevodih opaziti precej velik vpliv skladijskega naklona (predvsem vprašalnega) in drugih elementov dobesednega navedka, ki v prevodu iz leta 1998 na prevajanje glagola *dire* nimajo skoraj nobenega vpliva.

Če torej povzamemo povedano, so posamezni elementi premege govora po primerih iz korpusa sodeč pri Levstiku vplivali na prevode približno dve tretjine¹⁹ vseh primerov glagola *dire*, v naj sodobnejšem prevodu pa na samo eno tretjino.²⁰ V ponazoritev navajamo primer, iz katerega sta razvidni drugačni prevajalski strategiji Levstika in Suzane Koncut:

¹⁷ Po trije primeri v Levstikovih prevodih in dva primera v prevodu iz leta 1998.

¹⁸ Po prevodu iz leta 1915 sodeč je raba glagola *dejati* občutno večja kot raba glagola *reči* (168 proti 73 ponovitev).

¹⁹ Okrog 30 primerov (od 42).

²⁰ 15 primerov.

- Izvirnik: – *Comme vous l'avez congédié ! dit-elle en riant.* (147.)
P1915: »Kakšno odslovljenje!« se je zasmejala Ema. (127.)
P1964: »Kakšna odslovlitev!« se je Ema zasmejala. (159.)
P1998: – *Kako ste ga odslovili! je rekla med smehom.* (140.)

Deležje iz izvirnika samo v Levstikovih prevodih vpliva na izbiro glagola (izraženo je z glagolom spremljevalne dejavnosti *zasmejati se*, nevtralni glagol pa *izgine*), s katerim sta poudarjena obrazna mimika in duševno stanje govorečega kot odziv na predhodno govorno dejanje. Spremni stavek iz najsodobnejšega prevoda je strukturno bližje izvorniku, kar kaže raba nevtralnega glagola rekanja, ki nakazuje govorno dejanje, obgovorna dejavnost, ki je v izvorniku izražena z deležjem, pa preide v samostalniško predložno zvezo.

Rezultati torej kažejo, da je tako kot pri enostavnih spremnih stavkih prevod Suzane Koncut z vidika rabe glagolov rekanja v razširjenih spremnih stavkih semantično in strukturno bližje izvorniku, Vladimir Levstik pa je s transpozicijo (Vinay in Darbelnet 1958) in drugimi prevajalskimi postopki poskrbel za raznolikost glagolov rekanja in se s tem oddaljil od Flaubertovega pisanja.

3.3 Spremni stavek z glagolom spremljevalne dejavnosti

Pregled *Madame Bovary* kaže razmeroma malo primerov spremnih stavkov, ki ne vsebujejo glagola rekanja/mišljenja, temveč samo glagol, ki izraža obgovorno dejavnost ali duševno stanje tvorca besedila prvotnega govornega dogodka.²¹ Slovenski prevodi so s tega vidika zvesti izvorniku, saj glagoli rekanja z eno samo izjemo v njih niso dodani. Prevajalca sta torej spoštovala Flaubertovo načrtno izpuščanje glagolov rekanja in s tem ohranila njegovo pisateljsko poetiko. Primer:

- Izvirnik: – *Ah ! Léon !... Vraiment... je ne sais... si je dois... !*
Elle minaudait. /.../ (253.)
P1915: »Ah, Leon! ... Zares ... ne vem ... ali naj ...!« se je pačila. /.../ (231.)
P1964: »Oh, Léon! ... Zares ... ne vem ... ali naj ...!« se je pačila. /.../ (253.)
P1998: – *Oh! Léon!... Res... ne vem... če ne bi morala...*
Prisiljeno se je spakovala. /.../ (247.)

Zanimivo je, da so že v prvem Levstikovem prevodu ohranjeni glagoli spremljevalne dejavnosti, ob katerih skorajda nikoli niso eksplicitno navedeni oz. dodani še glagoli rekanja. Naša ugotovitev torej nasprotuje generalizirani Dularjevi (1982: 166) trditvi,²² da se takšna tehnika »danes bolj uporablja kakor v starejših obdobjih« in da »je bila/ nekoč eksplikacija glagolov rekanja in mišljenja pogostnejša (obveznejša?)«, zavedamo pa se, da izhaja iz majhnega vzorca primerov, zato ne more in niti ne poskuša ovreči Dularjeve ugotovitve.

²¹ V izvorniku smo našli 25 spremnih stavkov, v katerih ima osrednji položaj glagol spremljevalne dejavnosti.

²² Dular je iskal primere spremnih stavkov z glagoli spremljevalne dejavnosti v osmih besedilih (dve književni deli, in sicer Kosmačev *Tantadruj* ter Cankarjevo *Popotovanje Nikolaja Nikiča*, in članki iz časopisov, revij ter vestnikov (glej Dular 1982: 234–235 ali Mezeg 2005: 34).

3.4 Spremni stavek z izpuščenim glagolom rekanja

Med analiziranjem spremnih stavkov se je izkazalo, da v nekaterih francoskih primerih premege govora, ki sicer vključujejo spremni stavek, glagol rekanja ni izražen. Gre za zelo zanimiv pojav, čeprav je sodeč po pregledani literaturi opaziti, da mu raziskovalci poročanega govora do danes niso namenili veliko pozornosti. Ena redkih, ki v svoji raziskavi omeni ta pojav, je Ulla Tuomarla (2000: 143), ki navaja, da »n/ekatera sobesedila omogočajo izpust glagola rekanja, ne da bi bilo s tem ovirano razumevanje«. V slovenščini nismo našli nobenega referenčnega vira.

V izvorniku smo zasledili 22 tovrstnih primerov, kar pomeni slaba 2 % vseh primerov, kljub temu pa je zanimivo, kaj se z njimi zgodi v slovenskih prevodih. Pred pregledom rezultatov si oglejmo konkreten primer:

- Izvirnik: *Puis-je voir Monsieur ? demanda-t-il à Justin, qui causait sur le seuil avec Félicité.*
Et, le prenant pour le domestique de la maison :
 – *Dites-lui que M. Rodolphe Boulanger de la Huchette est là.* (139.)
- P1915: »Ali bi lahko govoril z gospodom?« je prašal Justina, kramljajočega s Felicito na pragu.
In dodal je, meneč, da stoji pred njim domači služabnik:
 »Povejte mu, da ga čaka gospod Rodolphe Boulanger s Huchette.« (119.)
- P1964: »Bi lahko govoril z gospodom?« je vprašal Justina, ki je na pragu kramljial s Felicito.
In dodal je, meneč, da stoji pred njim domači sluga:
 »Povejte mu, da ga čaka gospod Rodolphe Boulanger s Huchette.« (151.)
- P1998: – Bi lahko govoril z gospodom? je vprašal Justina, ki je na pragu kramljial s Félicité.
In ker ga je imel za domačega služabnika, še:
 – *Recite mu, da ga čaka gospod Rodolphe Boulanger z La Huchette.* (132.)

Glagol rekanja je dodan v dveh prevodih, v najsodobnejšem pa tako kot v izvorniku ni izražen. Na izbiro glagola v najstarejših prevodih vpliva dejstvo, da se prvotni govorni dogodek neposredno navezuje na predhodni govorni dogodek; navezavo izraža vezalni veznik *et/in*. Glede na povedano se zdi Levstikova izbira glagola *dodati*, ki spada v skupino glagolov, ki izražajo navezavo na predhodno govorno dejanje, upravičena in smiselna, vendar se zaradi takšne rešitve prevod oddalji od izvornika. Prevod iz leta 1998 je s tega vidika zvest izvorniku, vendar ga je mogoče označiti za manj kohezivnega. Dokler ne preberemo dobesednega navedka in ugotovimo, da ta ni v vprašalnem, temveč povednem naklonu, se namreč zdi, da spremni stavek (predvsem prislov *še*), kljub temu da manjkajoči glagol ni anaforičen glagolu *vprašati*, implicira prav ta glagol; šele iz dobesednega navedka je razvidno, da spremni stavek v resnici implicira glagol *dodati* ali *reči*.

V francoskih primerih je glagol rekanja načeloma izpuščen takrat, ko spremni stavek vsebuje informacijo o tem, s kakšnim tonom, glasom, obrazno mimiko, telesnimi gibi ipd. je bilo izrečeno besedilo prvotnega govornega dogodka. V vseh zbranih primerih je spremni stavek vedno pred dobesednim navedkom, zato takšne informacije že same po sebi implicirajo govorno dejanje. Na podlagi prevodov iz let 1915 in 1964

se zdi, da je želel Levstik praznino »manjkajočih« glagolov rekanja zapolniti, saj jih je v večini primerov dodal, Suzana Koncut pa je slovenske bralce želela seznaniti s Flaubertovim načinom pisanja in z izpuščanjem oz. nedodajanjem glagolov rekanja poskušala poustvariti dramatičnost dogajanja iz izvirnika, zaradi česar je odmik od običajnih slovenskih struktur neizbežen.

4 Sklepne ugotovitve

V prispevku smo hoteli pokazati, kako sta Vladimir Levstik in Suzana Koncut pristopila k prevajanju glagolov iz spremnih stavkov premege govora iz romana *Madame Bovary*. Rezultati analize prevajanja glagolov v okviru posameznih vrst spremnih stavkov so – z izjemo spremnih stavkov z glagoli spremljevalne dejavnosti, ki sta jih oba prevajalca prevedla skladno z izvirkom – pokazali drugačna prevajalska pristopa: težnjo Suzane Koncut po spoštovanju in ohranjanju Flaubertovih semantičnih in stilističnih prvin, pri Levstiku pa potrebo po rabi raznolikih glagolov rekanja in eksplicitnem navajanju glagolov v primeru zadnje obravnavane kategorije spremnih stavkov, zaradi česar je njegova prevoda mogoče označiti kot svobodnejša v odnosu do izvirnika. Kot ugotavlja Grosman (1997: 20) in potrjuje tudi naša raziskava, »p/roučevanje več zaporednih prevodov istega besedila kaže na to, da se poznejši prevod pogosto bolj približa izvirku«. Po Vermeerjevi (1989) teoriji skoposa, ki »naj bi prevajalca rešil/a/ večne dileme odločanja med zvestim in svobodnim prevodom, saj omogoča »dobremu« prevodu, da je zvest ali pa svoboden, pač glede na namen in pričakovanja ciljne publike« (Kocijančič Pokorn 2003: 153)/ so funkcionalni vsi trije obravnavani prevodi, loči pa jih skopos oz. namen, ki ga želijo doseči. Pri Suzani Koncut je namen morda nekoliko lažje razbrati kot pri Levstiku, čigar prevoda se s stališča obravnavane problematike oddaljita od izvirnika, morda zato ker je bila slovenščina v njegovem času »kakor kos malone še deviške kovine: premalo udelana, prerevna z vidnimi in nevidnimi sledovi poprejšnje rabe« (Levstik 1953: 135), ali pa ker se mu je zdelo, da bo tak prevod v ciljni kulturi bolje funkcioniral. Ob tem se postavlja vprašanje, ali prevajalec res v vsaki situaciji ve, kakšna so pričakovanja ciljne kulture. Če prevajalec ne pozna norm ali če te niso znane oz. nikjer zapisane, kako naj potem ravna? Na podlagi lastne intuicije? V skladu z naročnikovimi željami? Pri tako specifičnem jezikovnem pojavu, kot so glagoli rekanja, pa tudi pri številnih drugih, to ni tako samoumevno in lahko določljivo. Prav tako brez raziskav, ki bi temeljile na reprezentativnem vzorcu sprejemnikov, ni mogoče reči, kakšna so pričakovanja ciljnih bralcev in kakšen učinek ima nanje tak ali drugačen prevod določenega jezikovnega pojava. V tej raziskavi, s katero smo poskušali predvsem pokazati, kakšen je rezultat posameznih prevajalskih pristopov, to niti ni bil namen, kazalo pa bi kaj narediti v tej smeri.

Viri in literatura

Viri

Flaubert, Gustave, 1915: *Gospa Bovaryjeva* (Zbirka Mojstrov). Prev. Vladimir Levstik. Spr. bes. Vladimir Levstik. Ljubljana: Omladina.

Flaubert, Gustave, 1964: *Gospa Bovaryjeva* (Zbirka Sto romanov). Prev. Vladimir Levstik. Spr. bes. Anton Ocvirk. Ljubljana: Cankarjeva založba.

Flaubert, Gustave, 1998: *Gospa Bovary. Značaji s podeželja* (Zbirka Veliki večni romani). Prev. Suzana Koncut. Spr. bes. Primož Vitez. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Flaubert, Gustave, 2002: *Madame Bovary*. Pariz: Maxi-Livres.

Literatura

Catford, J. C., 1965: *A Linguistic Theory of Translation. An Essay in Applied Linguistics*. London: Oxford University Press.

Coulmas, Florian, 1986: Reported speech: Some general issues. Coulmas, Florian (ur.): *Direct and Indirect Speech*. Berlin, New York, Amsterdam: Mouton de Gruyter. 1–28.

Dular, Janez, 1982: *Priglagolska vezava v slovenskem knjižnem jeziku (20. stoletja)*. Disertacija. Ljubljana: Filozofska fakulteta.

Fónagy, Ivan, 1986: Reported speech in French and Hungarian. Coulmas, Florian (ur.): *Direct and Indirect Speech*. Berlin, New York, Amsterdam: Mouton de Gruyter. 255–309.

Grevisse, Maurice, 1993: *Le bon usage. Grammaire française*. Pariz: Duculot.

Grosman, Meta in sod., 1997: *Književni prevod*. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete.

Kocijančič Pokorn, Nike, 2003: *Misliti prevod. Izbrana besedila iz teorije prevajanja od Cicerona do Derridaja*. Ljubljana: Študentska založba.

Križaj-Ortar, Martina, 1997: *Poročani govor v slovenščini (skladenjsko-pragmatični vidik)*. Doktorska naloga. Ljubljana: Filozofska fakulteta, Oddelek za slovenistiko.

Kunst Gnamuš, Olga, 1983: *Govorno dejanje – družbeno dejanje. Komunikacijski model jezikovne vzgoje*. Ljubljana: Pedagoški inštitut pri Univerzi Edvarda Kardelja.

Levstik, Vladimir, 1953: Moja srečanja z Gospo Bovaryjevo. *Knjiga 53. Glasilo slovenskih založb* 1/1. 132–137.

Maingueneau, Dominique, 1991: *L'Énonciation en Linguistique Française : Embrayeurs, "Temps", Discours Rapporté*. Pariz: Hachette Supérieur.

Mezeg, Adriana, 2005: *Prevajanje francoskih glagolov iz spremnih stavkov premege govora v treh slovenskih prevodih Flaubertove Madame Bovary*. Diplomsko delo. Ljubljana: Oddelek za prevajalstvo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani.

Newmark, Peter, 2000: *Učbenik prevajanja*. Ljubljana: Krtina.

Riegel, Martin, Jean-Christophe Pellat in René Rioul, 1999: *Grammaire méthodique du français*. Pariz: Presses Universitaires de France.

Rosier, Laurence, 1998: *Le discours rapporté. Histoire, théories, pratiques*. Pariz, Louvain-La-Neuve: Duculot.

Thompson, Geoff, 1994: *Reporting*. London: HarperCollins Publishers.

Toporišič, Jože, 1992: *Enciklopedija slovenskega jezika*. Ljubljana: Cankarjeva založba.

Toporišič, Jože, 2000: *Slovenska slovnica*. Maribor: Obzorja.

Tuomarla, Ulla, 2000: *La citation mode d'emploi. Sur le fonctionnement discursif du discours rapporté direct*. Saarijärvi: Academia Scientiarum Fennica.

Vermeer, H. J., 1989: Skopos and Commission in Translational Action. Chesterman, Andrew (ur.): *Readings in Translation Theory*. Helsinki: Oy Finn Lectura Ab. 173–187.

Vinay, Jean-Paul, in Jean Darbelnet, 1958: *Stylistique comparée du français et de l'anglais*. Pariz: Les éditions Didier.

Žagar, France, 2001: *Slovenska slovnica in jezikovna vadnica*. Maribor: Obzorja.